

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים ל"ז-ל"ח

פרק ל"ז

פרקים ל"ז-ל"ח עוסקים בערוב ימיה של ממלכת יהודה, כאשר הצבא הבבלי עומד בשערי העיר. שתי דמויות עומדות במרכז הפרקים הללו: ירמיהו - שחוזר שוב ושוב על נבואתו שעל הנותרים בעיר להכנע לבבלים, על מנת להציל מה שעוד ניתן להציל; וצדקיהו - אחרון מלכי יהודה, המתואר כאן על מורכבותו, הססנותו וחולשתו הפוליטית. ליבו של צדקיהו נוטה אחר דבר הנביא, אך הוא כבול לדעת שריו. פרק ל"ז פותח בהסרה הזמנית של המצור שהוטל על העיר בעקבות עליית מלך מצרים לעזרת ממלכת יהודה. ירמיהו מנצל את הסרת המצור על מנת לצאת מירושלים, אך הוא נתפס בשער העיר, מואשם בבגידה ומושלך לכלא. בעקבות התערבותו של צדקיהו הוא מוצא מן הכלא ומועבר לחצר המטרה.

1 עם הפסקת המצור הבבלי על ירושלים יוצא ירמיהו מהעיר ומואשם בידי פקיד בשם יראייה בעריקה אל הבבלים.

נסו לשער מדוע יצא ירמיהו מהעיר. שימו לב ליעדו ולפועל "לחליק" בו משתמש הכתוב. חשבו - האם יש קשר בין נבואתו של ירמיהו בראשית הפרק לניסיונו לעזוב את העיר? חשבו על הסיטואציה שבה עומד ירמיהו כעת, כאשר הבבלים, שעליהם ניבא שישרפו את העיר ויחריבוה, מסירים את המצור.

ראו את דברי ה**רד"ק**: 'שהיה בתוך העם, והיה ירא שמא יתנוהו לבית הכלא, לפי שאמר: 'כי אם הכיתם את כל חיל כשדים' וגומר. וענין 'לחליק' - לשון השמטה... כלומר היה רוצה להיות נשמט משם'.

2 'וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צְדָקְיָהוּ וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁאַלְהוּ הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ בְּסֶתֶר' (יז) לאחר תקופה ארוכה בה ירמיהו יושב בכלא, נפגש צדקיהו עם ירמיהו בסתר ושואל לדבר ה'.

בתקופה שבה ירמיהו היה כלוא בבית יהונתן הסופר התרחש אירוע היסטורי, שבעקבותיו משתנה שוב היחס לנבואות ירמיהו. קראו את דברי ירמיהו בפס' יט וחשבו מהו האירוע, וכיצד הוא הביא לשינוי היחס?

פרק ל"ח

בפרק ל"ח אנו עומדים בעיצומו של המצור הבבלי השני על ירושלים, שהסתיים בכיבוש העיר וחורבנה. גם ברגעים אלה ממשיך ירמיהו לנסות לשכנע את אנשי ירושלים להיכנע לבבלים. בדומה למאורעות בפרק הקודם, גם בפרקנו מואשם ירמיהו בבגידה בעם ובהורדת מורל הלוחמים. השרים והמלך גוזרים את דינו למוות, ומשליכים את ירמיהו לבור מלא טיט כדי להמיתו שם. ברגעי חייו האחרונים ניצל ירמיהו מטביעה בזכות עבד מלך הכושי, ואז בפעם האחרונה הוא מנסה לשכנע את צדקיהו המלך לחזור בו ולהיכנע. חששותיו של המלך גוברים על הכרתו באמיתות דברי ירמיהו, והוא ממשיך במרד עד החורבן.

3 רצף האירועים בפרק ל"ח מקביל לרצף האירועים בפרק ל"ז: האשמת ירמיהו, השלכתו בידי השרים לכלא/בור, הצלתו בידי המלך, ולאחר מכן מפגש אישי נסתר ביניהם. עם זאת, בפרק ל"ח ישנה החמרה בכל אחד מהשלבים:

א) מהי האשמה כלפי ירמיהו בכל פרק, ובמה חמורה יותר ההאשמה בפרקנו? חשבו, מדוע ירמיהו מכחיש את ההאשמה הראשונה (ל"ז, יד: "שקר! אינני נופל על הכסדים") ואילו בפרקנו הוא שותק? שימו לב למטרתו של ירמיהו בנואותיו. איך תופסים השרים את מטרתו של ירמיהו, ואיך היא נתפסת בעיני ירמיהו עצמו?

ב) מי מעניש את ירמיהו בכל פרק ומהו העונש? עמדו על מעורבות המלך ותפקידו בהענשת ירמיהו בפרק ל"ח, וחשבו מדוע נעדרת הסכמת המלך בעונש הנגזר בפרק ל"ז.

ג) עמדו על התפתחות המפגש בין המלך והנביא בשני הפרקים. מה עומד במרכז של כל אחת מהפגישות? שימו לב גם להבדל בין תשובתו של ירמיהו בל"ז, יז, בה הוא מספק למלך מידע ותו לא, לעומת תשובתו בל"ח, יז-כג, בה הוא מייעץ למלך מה עליו לעשות על מנת להציל את העיר ואת נפשו.

4 במרכזם של פרקים ל"ז-ל"ח ניצבת דמותו של צדקיהו המלך, על אורותיה וצלליה. עמדו על המורכבות בדמותו של צדקיהו המתגלה לאורך הפרקים בהיבטים שונים: יחסו לנבואות ירמיהו (ל"ז, ב-ג), יחסו לירמיהו עצמו, חוסר ההחלטיות (ל"ז, כא; ל"ח, ה, י, טז), תהליך קבלת ההחלטות שלו, ומערכת הלחצים שבה הוא נתון (ל"ח, יט, כד-כו). לסיכום: מהם הגורמים באישיותו של צדקיהו ובמערכת הפוליטית שהוא כבול אליה שלא אפשרו את מניעת החורבן?

5 תיאור ניסיון המתתו של ירמיהו בבור בידי השרים מזכיר את ניסיון המתת יוסף בבור בידי אחיו (בראשית ל"ז, יב-ל).

א) השוו בין הסיפורים ועמדו על קווי הדמיון ביניהם: התייחסו לרקע למעשה - הטעות בהבנת כוונת יוסף/ירמיהו (ירמיהו - פס' ד; בראשית - בפס' יד ו-יח-כ), תיאור ההשלכה ומצב הבור (ירמיהו - פס' ו, בראשית - פס' כד), אזלת ידו של הגורם האחראי בסיפור (ירמיהו - פס' ה, בראשית - פס' כא-כב), העלאה מהבור - שימו לב לכך שהמעלה הוא איש נוכרי (ירמיהו - פס' יב-יג; בראשית - פס' כח).

ב) חשבו - מדוע מקביל הכתוב את ירמיהו ליוסף? שימו לב לתפקיד ולשליחות הכללית של יוסף ושל ירמיהו בנקודת התפר שבין הישיבה בארץ והמעבר לגלות, וליחס הסובבים אליהם. נסו להסיק מההשוואה בין השלכתם של השניים לבור, מדוע בחרו השרים להמית את ירמיהו דווקא בדרך זו. היעזרו בדברי ראובן בל"ז, כא-כב.

הרחבה

יראיה בן שלמיה - "ויהי הוא בשער בנימון ושם בעל פקדת ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את-ירמיהו הנביא לאמור אל-הכשדים אתה נפל" (ל"ז, יג)

חז"ל במדרש זיהו את יראיה המעליל על ירמיהו עם נכדו של חנניה בן עזר, נביא השקר. לפניכם מדרש העוסק במשמעות ייחוסו המשפחתי של יראיה בן שלמיה בסיפורנו:

"ויהי בעלות חיל הכשדים מפני חיל פרעה' - יצא ירמיה מירושלים לילך לענתות לחלוק עם אחיו הכהנים, והוא היה יוצא בשער בנימין והיה שם אדם אחד ממונה על הנכנסים ועל היוצאים, הוא היה יראיה בן שלמיה בן חנניא בן עזר נביא השקר, מי שהיה מתעה את יושבי ירושלים - 'הנה כלי בית ה' מושבים מבבל' (ירמיה כ"ז, טז), אל תיראו. כיון ששמע אותו ירמיה אמר לו: אמן כן יתקיימו דבריך ויתבטלו שלי, אני משתכר ואתה מפסיד, אני כהן אוכל מבית המקדש ואתה גבעוני חוטב עצים ושואב מים למזבח. עד שאתה מתנבא על ביתו של הקדוש ברוך הוא התנבא על עצמך שהשנה אתה מת ונקבר בשנה שנייה. כשהיה עובר למות קרא לשלמיה בנו. אמר לו: הוי יודע שעמד ירמיה וקילל אותי, ראה היאך תמצא לו עלילה לירמיהו ותפרע הימנו, היה שלמיה חוזר ומבקש ולא מצא, ואף הוא כשהיה עובר למות קרא לבנו יראיה ואמר לו: ראה היאך תמצא עלילה לירמיהו ותפרע הימנו מה עשה לאבי. ראה אותו יוצא בשער בנימין, הלך ואחז אותו ואמר לו: אל הכשדים אתה יוצא להשלים להם, אמר לו ירמיה שקר אתה מדבר, ליטול חלקי עם הכהנים אני הולך. ואחזו והוציאו אצל השרים, אמר להם הרע לנו הרבה האיש הזה, ומצאתיו יוצא אצל הכשדים להשלים עמהם, רגזו עליו השרים והכוהו ונתנוהו בבית האסורים בבית יונתן. (פסיקתא רבתי כו)

המלך צדקיהו - "וישלח המלך צדקיהו ויקחהו וישאלהו... ויאמר היש דבר מאת ה'..." (ל"ז, יז)

דמותו המורכבת והטרגית של המלך צדקיהו היוותה השראה לשירו של נתן יונתן. בשיר נותן נתן יונתן פרשנות שונה לפסוקים - הוא מתבונן בדמותו הטראגית של צדקיהו ודן אותו לכף זכות.

שיעור במקרא / נתן יונתן

מי ילחץ את ידך, אחיכם; האמץ למלט את ירמיהו, הלואי עלינו. צריך להיות מטבף להמרות זעם המון היסטורי צמא-דם. ולא קדשו אפילו רחוב אחד, אפילו לא כפר קטנה לזכרן. היית, למרבה הלעג, גבור בשם של שפן, אלוף-הפחדנים. כדאי, בהזדמנות זאת להגיד גם מלה טובה על צדקיהו. הגורל שמכתיר מלכים שם על ראשו את פתח היגון; מלך שגדון לכבות אחרון את האור. נזכר נא את פגישות הסתר עם המר שביריביו, עם ירמיהו. "היש דבר מאת ה'?" שואל המלך, "ביד מלך בבל תנתן" משיב לו הנביא, וצדקיהו מה עושה; אל תוך חצר המטבח, להצילו מהכלבים ולתתו כפר מלחם-הסתרים, יומיום עד פלות הלחם

מן העיר. הסוף, כזכור, נגזר. צבאות מלכות בבל האדירים הדקו את המצור. האל הסיר את חסינותו של המלך, את ילדיו שחטו לנגד עיניו ואז נקרו אותן. אחר-כך באה הגלות המבישה על נהרות בבל. מוזר איך שבכל העלילות שההיסטוריה ממציאה לנו כמו סרט סוחט-דמעות, נוגעים בנו דוקא רגעי-רפיון רוחו של צדקיהו ואמץ לבבו של אחיכם אשר, בהגנו על חפשי הדבור, על החרות הציל אולי גם את כבודה של הספרות.

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננר
The Sodie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

02-5944555 • טל': perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים